

Soome turistid Tallinnas Gorbatšovi kuiva seaduse aastail

Indrek Jürjo

Igasugune välisturism oli juba selle algusaastatest peale Hruštšovi sula ajal ENSV KGB vastuluureosakonna pingsa tähelepanu all. Välisturistides, keda küll majanduslikel ja poliitilistel põhjustel salliti, nägi KGB peamist ohtu “kahjulike” ideoloogiliste mõjutuste maaletoojatena. Külma sõja viimasel kõrglaineel 1980. aastate esimesel poolel, kui Eestisse oli komandeeritud KGB-d juhatama Karl Kortelainen, said võitu ideoloogilise valvsuse kaalutlused ja KGB hakkas taotlema soome turistide arvu järsku piiramist. Oma 2. veebruaril 1984 EKP Keskkomitee esimesele sekretärile Karl Vainole koostatud õiendis “Negatiivsetest protsessidest soome turismi kanalil vabariiki”¹ rõhub KGB esimees peamiselt soome turistidega kaasnevatele läänelikele ideelistele mõjutustele. Kortelainen väitel kasutasid seda kanalit aktiivselt eesti pagulased ja ka Soomes paiknevad Lääne luuretalitused, et tuua soome turistide abil Eestisse antikommunistlikku ja usulist kirjandust.

KGB jaoks komplitseerus olukord veelgi Mihhail Gorbatšovi esimestel võimuaastatel. Esialgu ei olnud küll veel vähimatki märki režiimi liberaliseerumisest: NLKP vastset peasekretäri kannustasid pigem ilusoorsed püüdlused tervendada Nõukogude Liidu parandamatult haiget majandust (nn. kiirenduskurss) ja lüüa rangete administratiivsete meetmetega kogu riigis kord majja. *Perestroika*-aja alguse kõige meeldejäävam reform, mis puudutas praktiliselt iga

täiskasvanud Nõukogude kodanikku, oli NLKP Keskkomitee ja NSVL Ministrite Nõukogu otsus 1985. aasta mais, mis piiras radikaalselt alkoholi müüki ja pidi hiljem peadima täieliku alkoholikeeluga kogu Nõukogude Liidus.

Alljärgnevalt publitseeritud KGB dokument langeb ajaliselt just selle nn. kuiva seaduse poliitika kõrgpunkt. EKP parteijuhtkond ja välisturistidega tegelevad KGB ohvitserid seisid dilemma ees, kuidas edaspidi kohelda Tallinna (nõukogulike kriteeriumite järgi) üliarvukalt külastavaid soome turiste. Ühelt poolt olid nad jätkuvalt Nõukogude riigile hädavajalikud kui niigi nappiva valuuta sissetoojad, teiselt poolt nõudis parteiliini järgimine ka soome turistidega tegelevate hotellide, restoranide ja baaride senise veel suhteliselt lõdva alkoholipoliitika karmistamist. KGB osakonna ülema Rauba koostatud õiend on ühtlasi dokumentatsioon Nõukogude aja lõpu restoranikultuurist (või pigem kultuuritusest) Tallinnas koos selle ümber õilmitseva varimajandusega, kus tooni andsid Viru hotelli ümber tiirlevad ärikad ja prostituudid.

Õiendis kirjeldatakse selle varimajanduse piiramist administratiivsel teel, kuid arvatavasti konspiratiivsetel kaalutlustel minnakse täiesti mööda välisturistide agentuuroperatiivsest jälitamisest, kus hotellide ja restoranide töötajatel ning samuti ärikatel

¹ ERAF, f.1, n. 302, s. 460, l. 2-5.

ja prostituutidel oli KGB salajaste kaastöolistena oluline roll. Sellest keskkonnast pärines ka õiendis märgitud nn. Hildebrandi grupp (Andre Hildebrand, Harri Gelštein, Raivo Roosna ja Alex Lepajõe), kes 1984. aasta mais põgenesid Karepalt kummipaadiga Soome ja sealt edasi Rootsi. Kuigi noormehed esinesid Rootsis meelsasti poliitiliste vabadusvõitlejatena, huvitas neid tegelikult vaid majanduslik heaolu. Roosna ja Lepajõe said aasta hiljem Soomes tuntuks juveeli- ja pangaröövlitena, millega nad diskrediteerisid neid Rootsis väga hästi vastu võtnud pagulasringkondi ja valmistasid sellega KGB-le kahtlemata heameelt.

Salajane

Eks. Nr. 1

Eesti NSV Riikliku Julgeoleku Komitee

6. veebruaril 1986. a. Nr. 0150

Tallinn

**Eestimaa KP KK esimesele
sekretärile seltsimees
K.G. Vainole**

Tallinn

Esitame õiendi negatiivsetest tendentsidest välismaise turismi kanalil vabariiki koos seal kirjeldatud ettepanekutega Tallinna restoranide, varieteede ja baaride tööaja muutmiseks ning samuti režiimi tugevdamise vajadusest välismaalaste viibimise kohtadel.

Meile näib, et nimetatud meetmete teostamine lubaks mõnevõrra tervendada olukorda välismaalaste sissesõidu kanalil vabariigis.

Lisa: õiend 6 lehel, salajane.

Lugupidamisega

Komitee esimees

K.E. Kortelainen

/allkiri/

Salajane

Eks. nr. 1

**ÕIEND
negatiivsetest tendentsidest välis-
turismi kanalil vabariiki**

Analüüs olukorrast soome turismi kanalil ENSV-sse näitab, et soomlaste poolt leiab aset suur hulk NSVL territooriumil elamise ja liikumise reeglite rikkumisi (joomine, huligaansused, viisarežiimi rikkumine, väljasõidud suletud rajoonidesse, hotellides mittepeatumine, "Inturisti" üritustest kõrvalehoidmine jne.).

Üks põhifaktoreid, mis mõjub negatiivselt olukorrale vabariigis, on praegu kehtestatud Tallinna restoranide, baaride ja varieteede töökorraldus ja seal kujunenud atmosfäär.

Lühiajalise sissesõidu kanalil külastab Eesti NSV-d keskmiselt igal aastal umbes 100 tuhat kapitalistlike maade kodanikku, kellest põhiosa moodustavad turistid Soomest. Viimase 15 aasta jooksul külastas vabariiki ligi 1 miljon Soome kodanikku. Selle tulva analüüs annab tunnistust, et viimase 5–6 aasta jooksul komplekteerub ta 2/3 ulatuses isikutest, kes on juba varem korduvalt külastanud vabariiki. Selle kategooria välismaalaste korduvad sõidud ei evi enam maa tundmaõppimise iseloomu, mida kinnitab turistide massiline kõrvalehoidumine “Inturisti” programmi üritustest; sõitu vabariiki kasutatakse isiklikes huvides, s.h. meelelahutuslikel eesmärkidel. Tallinna saabuvad soome turistid, eriti sügis-talvisel perioodil, nimetavad ennast sageli ise “vodka turistideks”.

Sõidukulutuste kompenseerimiseks (400–600 marka reisi eest) toovad soomlased endaga kaasa palju mitmesuguseid asju, mida nad realiseerivad ärikate ringkonnas või oma tuttavate kaudu. Müües näiteks džiiinse 70 rublaga paari eest või tossusid, mille hind “mustal” turul ulatub 100–150 rublani, saavad soomlased suuri summasid Nõukogude raha, olles kulutanud ülalnimetatud asjade soetamiseks Soomes umbes 100 Soome marka (mis kursi järgi on 13 Nõukogude rubla). Turistid ise nimetavad niisugusel kombel saadud rublasid “*pimeäit ruplat*” (pimedad rublad).

ENSV-sse sissesõitmisel on massilise iseloomu omandanud välisturistide poolt ärikatelt markade rubladeks vahetamine hinnaga 40–50 rubla 100 Soome marga eest (seda kursi juures 13,66 rubla 100 Soome marga eest), aga väljasõidul järelejäanud kulutamata “pimedate” rublade eest saavad välismaalased neilt samadelt ärikatelt 100 marka, kuid juba 70–80 rubla hinnaga. Kahetkordse vahetuse tulemusena on valuutaga hangeldajate sissetulek 30–40 rubla 100 marga eest. Sellega võib seletada ka seda fakti, et ärikate ja kergete elukommetega tütarlaste arv Tallinnas ei vähene, vaid, vastupidi, kasvab, mida on näha Tallinna Siseasjade Valitsuse andmetest.

Aasta	Kinnipeetud ärikate arv	On isikuarvel 3 või enama kinnipidamisega	Nõuk. kodanikele ja välismaalastele koostatud protokollide arv
1983	1960	606	816/103
1984	2013	654	337/53
1985	3116	723	1039/310

Välismaalastega (peamiselt Soome kodanikega) seotud 310 juhtumi hulgast on:

130 – joomise eest

120 – elukoha ja liikumise reeglite rikkumise eest

31 – asjade müümise eest

29 – pisihuligaansuse eest.

Arvel olevast 723 isikust umbes 200 on kergete elukommetega tütarlapsed, kes aktiivselt osalevad soomlaste “teenindamises” valuuta ja rõivaesemete eest.

Soome turistide hulgas on viimasel ajal levinud arvamus, et nad asuvad vabariigis eriolukorras, kuna nad toovat meie riigile suurt tulu. Seda arvamust kujundab ärikate ja tüdrukute tegevuse võimudepoolne karistamatus paljude aastate jooksul.

Soome turistid, kellel on olulisel hulgal “pimedaid” rublasid, kulutavad neid avalikult Tallinna baarides ja restoranides “äri-meeste” ja kergete elukommetega tütarlaste seltskonnas. Välismaalaste väitel erineb Tallinn selgelt teistest NSVL turismikeskustest (Moskva, Leningrad, Riia, Vilnius jt.), kuna peale nende isikute kontingendi, kes astuvad suhetesse soomlastega, on linnas ametlikult tekkinud terve “lõbustustööstus”, mis on suunatud soomlaste kontingendile, soodustab nende jootmist ja jõude aja-veetmist. Sel ajal kui NSVL-s peetakse otsestustat võitlust joomise ja alkoholismiga, on Tallinna restoranides ja baarides, mis töötavad kella 01 ja isegi kella 03-ni hommikul, sh. tööpäevadel, suur hulk kohti (umbes 3 tuhat), mida aktiivselt ja ametlikult kasutavad välismaalased. Kui riigi teistes linnades töötavad restoranid kella 23-ni õhtul ja varieteeprogrammidega kuni kella

24-ni (Moskva, Leningrad, Riia jt.) ning vaid üksikud valuutabaarid sulgevad hiljem, siis Tallinnas on välja kujunenud järgnev pilt:

Varieteeprogrammiga 4:

– hotell “Viru” – 200 kohta, avatud kuni 03.00
– hotell “Olümpia” – 120 kohta, avatud kuni 03.00
– hotell “Tallinn” – 160 kohta, avatud kuni 03.00
– kohvik-baar “Tallinn” – 120+30 kohta, avatud kuni 02.00
Kokku: 630 kohta

Peale selle töötavad:

Hotell “Viru” restoran – 250 kohta kuni 01.00 (reedel, laupäeval kuni 02.00)
“stereobaar” – 30 kohta kuni 02.00
“punane” baar – 40 kohta kuni 01.00
Valuutabaarid
“suur” – 30 kohta kuni 04.00
“väike” – 15 kohta kuni 24.00 (reedel, laupäeval kuni 04.00)
Hotellis “Tallinn” –
restoran “Jahisaal” – 56 kohta kuni 02.00
baarid: valuutabaar – 18 kohta kuni 01.00
“Jahibaar” – 21 kohta kuni 02.00
“Tarebaar” – 36 kohta kuni 01.00
Hotellis “Olümpia” –
restoran – 400 kohta kuni 01.00 (reede, laupäev)
“Ringi” baar – 20 kohta kuni 01.00
Restoranid: “Pirita” – 180 kohta kuni 01.00
“Nord” – 200 kohta kuni 02.00
“Vana Toomas” – 100 kohta kuni 01.00
“Kevad” – 150 kohta kuni 01.00
“Kännukukk” – 250 kohta kuni 01.00
Baarid: “Mündi” – 30 kohta kuni 03.00
“Regati” – 70 kohta kuni 03.00
“Rebaseurg” – 40 kohta kuni 03.00
“Karika” – 50 kohta kuni 02.00

jne. Need on vaid kohad, mis on välismaalaste hulgas kõige populaarsemad.

Sel kombel on Tallinnas pärast kella 23.00 ametlikult avatud üle 2,5 tuhande koha restoranides ja baarides, mis töötavad kuni kell 01.00 öösel. Neist 1,0 tuhat kohta on avatud kuni kella 02-ni ja 500 kohta kella 03-ni hommikul.

Selles loetelus puuduvad veel kohvikud “Kadriori”, “Gnoom” ja teised, mida samuti sageli külastavad välismaalased. Nende tööaeg on kella 24-ni. Seetõttu läheneb üldine kohtade arv 3 tuhandele.

Esineb korduvalt juhtumeid, kui need asutused teenindavad kliente ka pärast ametliku sulgemisaja lõppu (eriti on see iseloomulik baaridele). Seetõttu tuleb välja, et soome turistidel ja arvukatel soome ehitajatel on võimalus öösiti Tallinna linnas ametlikult “ringi kolada”, saadud hotelli või ühiselamusse pärast varieteeprogrammi kell 04 hommikul, välismaalaste elukoha reegleid rikkumata. “Inturisti” programmidega on turistid reeglina hõivatud õhtusöögini (kell 19–20), kuid seejärel on nad veel 6–7 tunni jooksul omapead ja veedavad aega tühise lõbutsemisega. Vastu hommikut “haige” peaga hotelli naasnud, magavad nad lõunani tubades, loomulikult ekskursiooniüritustest osa võtmata. Paljud neist sõidavad veel pärast lõbustusasutusi tüdrukute või ärikatega erakorteritesse.

Sel viisil soodustab Tallinna restoranides ja baarides väljakujunenud tööaja praktika välismaiste turistide ja spetsialistide elukoha režiimi rikkumist.

Kui silmas pidada, et 3 tuhandest kohast teenindatakse vahetult välisvaluuta eest ainult 3 baaris (hotellid “Viru” ja “Tallinn”), kus on kõigest 63 kohta, siis on soomlastel mugavam ja lihtsam oma “pimedad” rublad maha juua samal ajal avatud arvukates baarides ja restoranides, mis töötavad Nõukogude raha eest. Selle tulemusena väheneb välisvaluuta laekumine riigitulusesse. Vähesel määral laekub valuutat veel laupäevase “Viru” varietee või teiste restoranide piletite müügi eest teenindusbüroo kaudu. Nii müüdi näiteks juunis valuuta eest 1060 “Viru” varietee piletit, aga septembris umbes 200 piletit linna restoranidesse. Vastavate restoranide (“Viru”, “Tallinn”) juht-

kond annab sageli järele oma alluvate (baarmenid, kelnerid, administraatorid jne.) tahtmisele, kes on huvitatud soome turistide teenindamisest Nõukogude raha eest, kuna nad saavad “pimedadest” rubladest korralikku jootraha. Välja on kujunenud situatsioon, kus teatav osa teenindussfääri töötajatest spetsialiseerub välis turistidele ja saab, olles omavahel tihedas kontaktis, olulist mittetöist sissetulekut.

Nii aitavad taksojuhid, vedades soomlasi baaridesse kindla tasu eest (kuni 25 rubla), neil sinna sisse pääseda. Baaride ja restoranide šveitserid ise seisavad “müürina” uksele ja lasevad eriti öisel ajal sisse ainult oma kliente või välismaalasi. Nii hooples turistide hulgas suviti populaarse “Pirita” restorani šveitser oma tutvusringkonnas, et ta sai ainult ühe vahetuse jooksul üle 600 rubla jootraha.

Baarmenide jootraha moodustab samuti olulise summa, ulatudes 10%-ni päevasest käibest. Mõned kelnerid ja administraatorid ostavad ise soomlastelt valuutat kokku. Orkestrandid ja diskorid mängivad öisel ajal valdavalt raha eest (10 rubla loo eest). Ülaltoodut arvesse võttes, on näha, et nn. “kuldsete” kohtade juures on välja kujunenud terve elanikkonna kiht, kes saab lisaks palgale olulist mittetöist tulu, mis ületab nende ametlikku palka. Oluline osa mittetöisest tulust saadakse öisel ajal, kui baarmenide, administraatorite, kelnerite, šveitserite, taksojuhtide jne. tööd praktiliselt mitte keegi ei kontrolli. Tekkivad “suletud” ettevõtted, eriti väikestes ööbaarides, kuhu tavalist publikut sisse ei lasta.

Tallinna varieteede programmid on peamiselt orienteeritud läänelikule stiilile. Varietee viimastes programmides esinevad striptiisi elemendid, mis programmi üldise madala kunstilise taseme juures kutsuvad esile linna külaliste ebatervet huvi, seetõttu omandab Tallinn riigis öiste lõbustuste linna reputatsiooni.

Pärast kella 23.00 tellitakse restoranides peamiselt alkohoolseid jooke, mistõttu nende tööaja lühendamine kajastuks vähe plaanilistes näitajates. Erinevalt riigi teistest linnadest ei jälg Tallinna restoranide administ-

ratsioon praktiliselt üldse külastajate poolt pruugitud alkoholi normi (Riias või Leningradis seevastu on kehtestatud norm kuni 200 grammi kangeid alkohoolseid jooke inimese kohta).

Sel viisil soodustab Tallinnas välismaalaste viibimise kohtades väljakujunenud olukord:

- välismaalastele kehtestatud elukoha režiimi rikkumisi;
- teatud elanikkonna kategoorial mittetöiste tulude saamist;
- riigituludesse valuuta laekumise pidurdumist;
- kohalikel elanikel välismaalastega teenistusväliste kontaktide tekkimist ja pidamist;
- teatud ebakindlal noorsoo osal lääneliku elustiili ja meie ideoloogilises plaanis võõraste väärtuste väljakujunemist; real isikutel reeturlike kavatsuste tekkimist (Hildebrandi grupp jt.);
- alkoholi joobes toimendatud õigusrikkumiste, s.h. välismaalaste poolt, arvu suurenemist.

Operatiivse olukorra tervendamiseks vabariigis peame otstarbekaks piirata restoranide tööaega kuni kella 23-ni, varieteedes ja baarides kuni kella 24-ni, v.a. asutused, mis teenindavad külastajaid välisvaluuta eest. Välismaalaste massilise viibimise kohtades rakendada täiendavaid režiimseid meetmeid.

ENSV KGB osakonnaülem
A.Rauba
/allkiri/
“31” jaanuaril 1986. a.

Alus: ERAF, f.1, n.302, s.498, l.1–7.

Vene keelest tõlkinud
Indrek Jürjo